

УДК 069.015 (477.83—25)

ТЕХНІЧНІ МУЗЕЇ У ВИЩИХ ШКОЛАХ ЛЬВОВА ЗА ГАБСБУРГІВ

Муравська С.В., канд. істор. наук
(Львівський інститут економіки і теризму)

Стаття є спробою простежити історію формування технічних музеїв та колекцій вищих шкіл Львова в період його перебування у складі імперії Габсбургів. Європейська наукова думка цей період для музейництва у структурі закладів вищої освіти (ЗВО) традиційно вважає «золотим віком існування». Автор за допомогою аргументів, в т. ч. тих, які базуються на архівних джерелах, доводить, що львівські ЗВО теж не були винятком на європейському тлі.

Ключові слова: технічний музей, заклад вищої освіти, університет, колекція, спадщина.

Музеї закладів вищої освіти України загалом та технічного профілю займають окрему нішу у музейному просторі та мають глибоку історію. Спробу простежити історію розвитку університетських музеїв технічного профілю в Європі та Україні зроблено в праці Л. Гріффена та В. Константинова [5]. Статті про технічні музеї ЗВО зазвичай з'являлися в матеріалах конференцій різних масштабів і є нарисами про історію існування конкретних музеїв [3; 16-17; 21-23]. Щодо досліджень синтетичного характеру, які б мали на меті висвітлити історію музеїв такого профілю, то ця ділянка є фактично науковою *tabula rasa*, чим і обумовлюється актуальність вказаної статті.

Включення Львова до складу імперії Габсбургів після Першого поділу Польщі у 1772 р. співпало у часі із хвилею реформ освіти, яка проводилася у країні. Одним із елементів реформ було збільшити привабливість університетів за рахунок наукової діяльності [1]. На розвиток музеїв у структурі вищої школи в цей період впливала низка факторів. З одного боку, в результаті наукового прогресу упродовж XVIII – на початку XIX ст. збільшилася кількість та якість досліджень, які проводилися на базі університетських колекцій. З іншої сторони,

початок XIX ст. – це період формування німецької та французької моделей вищої освіти. Реформа Вільгельма фон Гумбольдта помістила музеї та кабінети у центрі навчально-дослідницького процесу [27]. Тому у країнах, які орієнтувалися на німецький зразок вищої освіти, становлення університетських музеїв відбувалося швидше порівняно з іншими. До таких країн належала і Австрійська імперія.

Найстарішим і тривалий час єдиним ЗВО на українських землях, які входили до Австрійської імперії, був Львівський університет. Перші згадки про існування музеїв та кабінетів у його структурі відносяться до XVIII ст., хоча дослідники припускають, що збірки були ще в часи Єзуїтської колегії, на базі якої 1661 р. створено Львівський університет – мова йде про астрономічну обсерваторію, ботанічний сад і мінералогічні зібрання [23, с. 32]. Оскільки після розпуску у 1773 р. ордену єзуїтів було закрито і Львівський університет, уряд імператора Йосифа II планував створити твердиню вищої освіти в Галичині. Урядовим рішенням 1784 р. визначено персональний склад викладачів та бюджет університету. Останній мав функціонувати на базі підрозділів єзуїтської академії, тому ймовірно, що мате-

матично-фізичний кабінет, створений у 1744 р. завідувачем кафедри математики Фаустином Гродзіцьким, належав до їх числа. Незважаючи на реорганізацію університету в лицей у 1805-1817 р., відомо, що у 1823 р. кабінет існував [7], а наступного року був реорганізований у фізичний музей. Серед його експонатів – повітряні помпи, прилади для загальної фізики і фізичної механіки, прилади до науки про тепло та ін. [28, s. 315].

Є дані, що на 1823 р., окрім фізичного музею та кабінету натуральної історії, під час відвідин університету імператор Францішек Кароль оглянув будівлі академії, бібліотеку, хірургічну залу та анатомічний кабінет [23, с. 32]. Серед підрозділів університету в той час фігурували також аудиторія архітектури з відповідним обладнанням та сільськогосподарський кабінет [9, арк. 2].

1848 р. корпус університету згорів разом з усіма кабінетами і бібліотекою. Відродження колекцій розпочалося в другій половині XIX ст. [10]. Передусім це стосувалося мінерало-ботанічного кабінету [16, с. 3], хімічної лабораторії [11], з часом – археологічної та географічної збірок [28, s. 312].

Важливим є момент, що термінологія слів «музей» і «кабінет» у XIX ст. не була чітко окресленою. В одних документах підрозділ фігурував як музей, а вже через рік – як кабінет [7, арк. 7; 8, арк. 1]; однак останній термін використовувався набагато частіше.

У XIX ст. у Львові існували такі ЗВО: Львівський університет (1784 р.), Технічна школа (1844 р.), Рільничка школа (1856 р., з 1901 р. – Рільничка академія), Школа ветеринарії (1881 р., з 1898-1899 рр. – Ветеринарна академія) Вища торгівельна школа (1899, з 1902 р. – Торгівельна академія).

Технічна академія у Львові, яка веде коріння ще з 1816 р., зважаючи на профіль закладу, організовувала навчання студентів за допомогою дев'ятнадцяти музеїв та кабінетів [2, с.

13]. Їх чималі колекції були знищені пожежею у революційному 1848 р. [28, s. 295]. Мова йде передусім про навчальну колекцію для викладання товарознавства, збірку апаратури і інструментів для викладання фізики, збірки моделей машин з кафедри механіки, багаті мінералогічні колекції та бібліотеку [27, s. 38].

Одноразові дотації на закупівлю наукового обладнання почали виділятися ще у 50-х рр. XIX ст., а вже на початку 60-х рр. функціонували такі музеї і кабінети, як механічної технології, будівництва машин, механіки, товарознавства, геометрії, природознавства, геодезії і астрономії, архітектури, інженерії, рільництва, рисунку і моделювання, фізики, лабораторії загальної хімії і хімічних технологій, механічна майстерня [27, s. 39, 63-64].

Після реорганізації у Технічну академію «однією з найбільш нагальних потреб ... було відновлення і доповнення колекцій і наукових зібрань, які залишилися з попередніх часів, так і створення музеїв при кафедрах, які щойно утворилися», в т. ч. було виділено дотацію для музею кафедри мінералогії і геології у 1872 р. і велику квоту для кафедри будови машин [27, s.79-80]. Така тенденція спостерігалася і в наступні роки.

Найціннішим надбанням 80-х рр. Колегіум професорів Львівської політехніки вважав закупівлю у міжнародної комісії з геодезії, яка закінчила свою роботу у Львові, за заниженими цінами обладнання для астрономічної обсерваторії [27, s.103]. Офіційно відкритий у 1893-1894 навчальному році Музей будівельних машин щорічно збільшував свої збірки, згодом ставши найбільш ілюстративним музеєм університету.

У 1856 р. у Дублянах – передмісті Львова – було відкрито Рільничу школу. Відомо, що на початковому етапі існування ЗВО навчальна база була слабкою, а прилади зосереджувалися в одній кімнаті, яка чомусь на-

зивалася «шкільним музеєм»; була також невелика ботанічна лабораторія [21, с. 71]. Невелика колекція сільськогосподарського характеру була передана з кабінету природничої історії Львівського університету [12]. Проте інформації щодо функціонування самостійного Зоологічного музею у Вищій рільничій школі в Дублянах (*Akademia Rolnicza w Dublanach*) не було ще приблизно упродовж 30 наступних років. [4, с. 53].

Покращення навчально-матеріальної бази школи в Дублянах відбулося після зміни принципів фінансування у 1878 р. На плані розташування навчальних приміщень у навчальному корпусі будинку школи в 1878-1901 рр. фігурують лабораторія рільництва, рільничий музей, аудиторія і лабораторія хімії, аудиторія механізації, зоології і тваринництва, кабінети фізики, мінералогії і геології, музеї механіки, тваринництва і молочарства [21, с. 161], рослин і насіння [21, с. 217]. Функціонували також зоологічно-зоотомічний музей і лабораторія, ботанічний комплекс, музей сільської інженерії та фізичний кабінет, який був одним із найстаріших підрозділів Рільничої школи [21, с. 210].

1881 р. була заснована «Цісарсько-королівська Ветеринарна школа і школа для кування коней разом із клінікою для лікування коней у Львові». Згідно проекту її статуту за 1880-й р. тут були різноманітні наукові колекції [6, арк. 10]: «проекторіум описової та патологічної анатомії, ... фізіологічний кабінет, ... устаткування для практичного навчання і досліджень у судово-ветеринарних справах, устаткування, необхідне для викладання хімії, фізики і ботаніки» та інші. Крім того, була бібліотека, колекції зоотомічних та анатомо-патологічних препаратів, колекції моделей та рисунків та інші навчальні збірки [6, арк. 10 (зворот)].

Важливо, що анатомічна, міколого-ботанічна та патологоана-томічна

збірки Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. Степана Гжицького ведуть своє коріння саме з цього періоду. У Проекті статуту вказувалося, що «перетворення тих збірок у відповідні наукові засоби, повинно не тільки задовільнити потреби елементарного викладання, але розмір фондушу також дозволяє, щоб ... нові предмети [були забезпечені – С.М.] відповідно до вимог сучасного становища ветеринарних наук» [6, арк. 10 (зворот)].

Професор Краківського університету Альфред Бесядецький, відповідальний за набір кадрів, рекомендує професора, неперевершеного анатома доктора Генрика Кадия, звертає увагу передусім на його потенціал до створення анатомічного музею [15, с. 71]. Викладачі часто залучали власні збірки для забезпечення навчального процесу [28, s.54]. На чолі університетських музеїв стояли провідні вчені, які своїм авторитетом та діяльністю підкріплювали важливість очолюваних ними підрозділів і мали досить широкі повноваження.

Щодо Торгівельної академії, то автору під час роботи в архівах, на жаль, не вдалося знайти відомостей про музеї і колекції цього навчального закладу, що має свідчити виключно про потребу подальшого більш детального дослідження цієї теми.

Отже, упродовж перебування Львова у складі імперії Габсбургів було створено хороші умови для створення і розвитку університетських музеїв та колекцій, які розглядалися як навчальний та дослідницький полігон вищої школи. Це стосувалося як технічних, так і інших «храмів муз». Найбільша кількість технічних збірок була частиною академічної спадщини Львівської політехніки з огляду на специфіку профілю. Проте інші заклади вищої освіти теж звертали увагу на формування технічних колекцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев А. Российские университеты XVIII-первой половины XIX века в контексте университетской истории Европы. – 2009. – Смотри: http://www.e-reading.link/chapter.php/147639/17/Andreev_-_Rossiiskie_university_XVIII_-_pervoiipoloviny_XIX_veka_v_kontekste_universitetskoiistor--Evropy.html
2. Белоус І., Шиска О., Тарасов Д. Науково-технічна бібліотека Національного університету «Львівська Політехніка». – Львів, 2009. – 196 с.
3. Бистріченко Г. Музей історії Харківського політехнічного // Український технічний музей: історія, досвід, перспективи. Матеріали 8-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції (26–28 травня 2011 р., смт. Ворзель Київської обл.). – К., 2011. – С. 23-27.
4. Гнатів П., Шидловський І., Затушевський А. Історія та багатство колекцій Зоологічного музею та його перспектива в популяризації екологічних знань // Наукові записки Державного природознавчого музею. – Вип. 3. – Львів, 2014. – С. 51-58.
5. Гріффен Л., Константинов В. Український технічний музей / Л.О.Гріффен, В.О.Константинов; Центр пам'яткознавства НАН України та УТОПШ. – Ніжин: Видавництво “Аспект-Поліграф”, 2008. – 170 с.
6. Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). – Ф. 46. – Опис 1. Ветеринарна школа у Львові (1878-1896). – 38 арк.
7. ДАЛО. – Фонд 26. – Опис 12. – Спр. 1074. Отчет о работе физического кабинета 8.10. 1823 р. – 7 арк.
8. ДАЛО. – Фонд 26. – Опис 12. – Спр. 1094. Дело о реорганизации физического музея, 1824. – 14 арк.
9. ДАЛО. – Фонд 26. – Опис 22. – Спр.1281. Переписка з Галицьким губернським управлінням про надання дотації на потреби сільськогосподарського кабінету та інвентарний опис його обладнання. 1834-1835. –17 арк.
10. ДАЛО. – Фонд 26. – Опис 7. – Спр 12. Переписка з Галицьким крайовим губернаторством, ректором про відновлення документації та обладнання наукових кабінетів після пожежі університету, наданні дотацій бібліотеці та інші питання – 45 арк.
11. ДАЛО. – Фонд 26. – Опис 12. – Спр. 46. Справа про створення хімічної лабораторії. 1851-1853 рр. – 77 арк.
12. ДАЛО. – Фонд 26. – Опис 7. – Спр. 49. Переписка з Намісництвом і завідувачами кафедр про передачу дублетних експонатів щойно створеній с/г школу Дублянах, обладнання університетських майстерень з додаткового інвентаря агрономічної колекції університету. 1854-1856 рр. – 36 арк.
13. Єлісеєва Т. Музейний простір Харківської національної академії міського господарства / Т.П. Єлісеєва // Університетські музеї: європейський досвід та українська практика: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (6-7 жовтня 2011 р., м. Київ). – Ніжин: Ферокол, 2012. – С. 109-120
14. Кос А.І. Архівні матеріали експозиції Музею історії НУ «Львівська Політехніка» // Український технічний музей: історія, досвід, перспективи : матеріали 8-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції (26–28 травня 2011 р., смт. Ворзель Київської обл.). – К., 2011. – С. 61-63
15. Львівська державна академія ветеринарної медицини імені С. З. Гжицького (1784 - 2000) / ред.: Р. Кравців. - Л., 2000. - 902 с.
16. Матковський О., Волкова Л. Минералогічне, сучасне і майбутнє мінералогічного музею імені академіка Євгена Лазаренка Львівського національного університету (до 150-річчя від дня заснування). [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.franko.lviv.ua/faculty/geology/Science/Mineralogy/Muzeum.htm>, дата останнього звернення 20.09.2017.
17. Матковський О., Павлунь М. Розвиток геології у Львівському національному університеті ім. І. Франка // Вісник Львівського університету. Серія геологічна. – 2005. – Вип. 19. – С. 4-21. – Режим доступу: http://www.vuzlib.com.ua/articles/book/37933-Rozvitok_geologii_u_lvivsko/3.html дата останнього звернення 20.09.2017.
18. Рокіцький О., Рокіцька Н. До історії становлення музею Івана Пулюя / О.

Рокіцький, Н. Рокіцька // XV наукова конференція Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя: матеріали. – Тернопіль, 2011. – С. 183.

19. Сухачський Р. Музей історії радіотехніки імені Ю.П. Кунченка в ЧДТУ // Український технічний музей: історія, досвід, перспективи: матеріали 8-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції (26–28 травня 2011 р., смт. Ворзель Київської обл.). – К., 2011. – С.137-139.

20. Татарчук В.В. Музей при Авіаційному науково-технічному товаристві в Київському політехнічному інституті / В.В. Татарчук // Український технічний музей: історія, досвід, перспективи: матеріали 8-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції (26–28 травня 2011 р., смт. Ворзель Київської обл.). – К., 2011. – С.139-143.

21. Токарський Ю. Дубляни: історія аграрних студій 856-1946 / за заг. Редакцією Олександра Семковича. – Львів: Львівський державний аграрний університет, 1996. – 191 с.

22. Центральний державний історичний архів України у м. Львові. – Фонд 639. – Опис. 1. – Справа 10. – Арк. 5. Листування з Намісництвом, Міністерством фі-

нансів і ін.. про фінансування лабораторних розходів в наукових закладах Львівського університету.

23. Шидловський І. В. Історія музейної справи та зоологічних музеїв університетів України / За ред. Й. В. Царика. — Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2012. — 112 с.

24. Wittrock B. Nowoczesny uniwersytet w perspektywie historycznej – rozważania o trzech transformacjach // Nauka. – 2014. – N. 2. – S. 7-14

25. Finkel L., Starzyński S. Historia Uniwersytetu Lwowskiego. –Lwów, 1894.

26. Lourenco M. Between two worlds: the distinct nature and contemporary significance of university museums and collections in Europe : PhD thesis / Marta C. Lourenco. – Conservatoire National des Arts et Metiers, Paris, 2005. – 405 p.

27. Poplawski Z. Dzieje politechniki Lwowskiej 1844-1945. – Wrocław, 1992. – 317 s.

28. Zajączkowski Wł. Szkoła politechniczna we Lwowie, rys historyczny jej założenia i rozwoju, tudzież stanjejobecny. – Lwow, Nakladem Szkoły Politechnicznej, 1894.

Muravska S.V. Technical museums in higher schools of Lviv during the period of the Habsburgs. The article is an attempt at tracing the history of the formation of Lviv university technical museums and collections during its staying in the Hapsburg Empire. According to the European scientific thought this period for university museum-making traditionally is considered as "the golden age of existence". Author by guiding arguments which are based on archival sources, proves institutions of higher education weren't exceptional ones on the European background.

Key words: technical museum, institution of higher education, university, collection, heritage.

Муравская С.В. Технические музеи в высших школах Львова при Габсбургах. Статья является попыткой проследить историю формирования технических музеев и коллекций высших школ Львова в период его пребывания в составе империи Габсбургов. Европейская научная мысль этот период для музейного в структуре ЗВО традиционно считает «золотым веком существования». Автор, приводя аргументы, которые в т.ч. базируются на архивных источниках, доказывает, что львовские ЗВО тоже не были исключением на европейском фоне.

Ключевые слова: технический музей, учреждение высшего образования, университет, коллекция, наследство.